

*До спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12
у Національному педагогічному університеті
імені М. П. Драгоманова*

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата політичних наук, доцента

Климкової Ірини Ігорівни

на дисертацію Додонова Данила Романовича

«Раціоналізація політичної поведінки

в контексті формування демократичного суспільства»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія

Історичний перебіг подій, що ми можемо спостерігати в житті українського політикуму останні чверть сторіччя, є безцінним емпіричним матеріалом для досліджень впливу глобального геополітичного балансу на внутрішні процеси в країні. Демократизація держав колишнього соціалістичного табору триває вже достатньо часу, щоб виокремити певні закономірності в трансформації політичної поведінки за умов пострадянської ментальності громадян. У наявному ідеологічному протистоянні за прихильність такого електорату змагаються всі зацікавлені сторони, що підкреслює потребу в подальших наукових дослідженнях політичної поведінки. Відтак, постановка названої проблематики у дисертації Додонова Данила Романовича «Раціоналізація політичної поведінки в контексті формування демократичного суспільства» є особливо актуальною, адже реальне реформування країни має супроводжуватись стратегічними розрахунками можливих реакцій населення.

У політичній галузі науковці присвятили задосить часу та сил на вивчення людської поведінки, щоб розробити чітку систематику. Натомість, після відволікання наприкінці ХХ ст. на розробку (хоча більше на модернізацію та уніфікацію класичних моделей 1960-х рр.) глобального

суспільного договору – знову повернулись до біхевіористського початку, однак вже й без першопочаткових категоричних позицій. Запропонована Д. Р. Додоновим типологія політичної поведінки за рівнем раціоналізації (с. 249, Додаток В) має достатньо якісний опис психологічних портретів акторів (с. 142-199), що несе в собі цінність сучасного бачення політичних процесів, адже українське наукове спітовариство тільки нещодавно завершило заплановане скрупульозне дослідження процесів розбудови демократичних інститутів та приєдналось до світової тенденції повернення до аналізів поведінки соціуму.

Наукова новизна результатів роботи не викликає сумнівів. Характерним є те, що у дисертаційному фонді України за спеціальністю 23.00.03 (політична культура та ідеологія) питання раціоналізації поведінки майже не представлені. Тож слід підкреслити оригінальність та влучність авторського підходу до проблематики дослідження. Адже *політична поведінка* та *формування демократичного суспільства* вже достатньо опрацьовані науковцями, а ось концепт *раціоналізації* як цінності політичної культури, нажаль, практично не розкритий. Однак, це свідчить не про відхилення від формули спеціальності, що має таке формулювання – дослідження теоретичних і практичних проблем, пов’язаних із виникненням, розвитком і функціонуванням політичної культури, утвердження політичних ідеологій, трансформації людської свідомості в різноманітних ідеальних формах і практично-політичних зразка; а про брак робіт в українській науковій громаді з цієї тематики.

Позитивним моментом в дисертації є послідовність і логічність розкриття поняття концепту *політична поведінка*, «що є центральною ланкою категоріального ряду, який відбиває поведінковий вимір політичного і складається з наступних категорій: *політичне – політичний процес – політична культура – політична активність – політична діяльність – політична поведінка – політична участь*» (с. 44-45). Та й самим складовим та їх місцю в цій ієрархії приділено достатньо уваги. Наведення прикладів

тлумачення «політичного» різними науковцями завершується тезою про незавершеність методологічних пошуків у цьому напрямку. Це той самий випадок, коли розмаїття поглядів та інтерпретаційних схем – не на користь самому концепту, а потім пропонується конкретизації процесуальної сутності «політичного» за допомогою наступної ланки представленого категоріального ряду – поняття «політичний процес» (с. 30-31). Далі йдуть різноманітні трактовки різними вченими *політичного процесу*, що є «всеохопним явищем у соціумі та формує засади політичної культури» (с. 33). В свою чергу, *політична культура* задає конфігурацію *політичній активності*, «яку розуміють як усі види людських дій в межах політичного» (с. 34). А *політична активність*, при наявності мети, вже є *політичною діяльністю* (с. 36). Якщо ж *діяльність* є «суб’єктивно вмотивованою», то це *політична поведінка* (с. 38). Тоді як *політична участь*, на думку автора – це залученість громадян у політичний процес, активні політичні вчинки (с. 44). Такий розподіл категорій, якщо і не претендує на всезагальну об’єктивність, маємо зазначити, що ієрархія понять аргументована належним чином.

Вартий особливої уваги підрозділ 1.2, в якому розглядається сучасний дискурс *раціоналізації політичної поведінки*. Не можна не зауважити на суттєвому підході до вивчення категорій (адекватність, ефективність, логічність, цілевідповідність, рефлексивність тощо) та концепцій раціональності (М. Вебер, М. Фуко, Ю. Габермас, Н. Мудрагей, О. Леонтьєва, Б. Щеглов та ін.) (с. 45-55). Опрацьовані матеріали викладено в дещо лаконічному форматі, однак з мінімальними втратами інформативності, що просто змушує позитивно відзначити цей аспект у роботі.

Положення наукової новизни, авторські пропозиції та рекомендації є досить об’єктивними, неупередженими. Для підтвердження даних соціологічного опитування «Соціально-політична ситуація в Україні», що провели Київський міжнародний інститут соціології, Центр соціальних та маркетингових досліджень SOCIS, Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова було реалізовано власне

соціологічне дослідження, спрямоване на виявлення рівня політичної раціональності суспільства (с. 242, Додаток Г). Навіть, при недостатній кількості респондентів, (на чому також зауважує дисертант) структура побудови питань заслуговує на позитивну оцінку.

Висновки та рекомендації дисертації мають достатнє **теоретичне, методологічне й емпіричне обґрунтування**, відзначаються достовірністю. Комплекс методологічних підходів у міждисциплінарному та власне політологічному розрізі дозволив Д. Р. Додонову досягти *мети дослідження* – визначити сутність та специфіку раціоналізації політичної поведінки в контексті формування демократичного суспільства, запропонувати ціннісні критерії її типологізації. Повнота та наукова обґрунтованість наукових положень, реалізація поставлених завдань базуються на дотриманні принципів науковості, системності, цілісності, історизму, плюралізму, поєднання теорії та практики.

Джерельна база роботи представлена як вітчизняними, так й іншомовними працями (загалом 306 позицій, з яких 64 англомовні), що критично переосмислені дисертантом. Деталізовано проаналізовано напрацювання таких вчених, як А. Берегеда, В. Дахін, Г. Ділігенський, Ю. Ірхін, Б. Каплан, О. Коляса, Б. Кухта, О. Ліпатова, О. Мелешкіна, Н. Мудрагей, Д. Ольшанський, що, з одного боку, є позитивним моментом, а з іншого дещо відводить термінологію від політологічної до соціолого-психолого-філософської.

Дослідження структуроване належним чином: вступ, три розділи, поділені на дев'ять підрозділів, висновки до розділів та загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Дисертація співзвучна динамічним політико-культурним і внутрішньopolітичним трансформаціям сучасності, приваблює чутливістю до мінливого світу політики, особливою увагою до історичних подій, викликів демократичних трансформацій, що безпосередньо торкнулися проблем українського політикуму. У дисертації вагоме місце відводиться побудуванню власної типології за рівнем раціоналізації (с. 128-137).

Про повноту викладу результатів дослідження в опублікованих працях, фахову підготовку дисертанта свідчить участь у численних наукових конференціях всеукраїнського та міжнародного рівня, теоретичні статті у наукових збірках, вісниках і журналах. Основні теоретичні положення дисертації 11 наукових публікаціях, з них: 6 статей у фахових виданнях з політичних наук (зокрема 3 статті у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), 5 тез доповідей на наукових конференціях.

Результати дослідження мають безумовне теоретичне і практичне значення, що полягає в осмисленні й обґрунтуванні актуальних інтересів і суперечностей, практичних методик і рекомендацій щодо раціоналізації політичної поведінки в контексті демократичного транзиту. Теоретичний матеріал може застосовуватися під час підготовки навчальних курсів з політології, державного управління, соціології, психології, філософії тощо. Надані рекомендації щодо оптимізації політичної поведінки доречно було б використовувати в діяльності центральних і місцевих органів влади, політичних партій, громадських організацій тощо.

Водночас, в роботі мають місце певні дискусійні положення та недоліки.

1. Так, зокрема, в дослідженні надається схвальна характеристика та забарвлення аспектів раціоналізації, однак згадуемий *парадокс раціоналізації* (с. 58), мав би отримати більше місця для розкриття всіх (а не тільки позитивних) сторін цього явища. Раціоналізація як цінність (а не процес) набуває в роботі ознак належного і бажаного, що відводить нас від можливих ризиків занадто раціональних розрахунків егоїстичного характеру. Дж. Сорос називає цю колізію проблемою «одинокого вершника», який заради власних раціонально обґрунтованих інтересів не зупиняється перед порушенням існуючих у суспільстві етичних і юридичних норм.

2. Текст дисертаційного дослідження виграв би, якщо б автор відпрацював зміст статті доктора політичних наук Д. Яковлєва «Раціоналізація політичної взаємодії як чинник формування демократичної політики», що було б гарним доповненням до проведеного дослідження типажу пострадянського виборця під час демократичних перетворень.

3. Звертає на себе увагу академічний стиль викладення матеріалу протягом всього тексту. Можна сказати, що робота репрезентує самобутнього автора, здатного не лише до теоретичних узагальнень, але й до практичних рекомендацій з формування політичної культури наших співгромадян. Тим контрастнішим виглядають вкропління метафор, перехід до публіцистичного стилю, до емоційних епітетів, що не зовсім відповідає жанру дисертаційних робіт. Особливо це стосується підрозділу 2.2 «Форми політичної поведінки в умовах демократизації українського суспільства», де йдеться про новітні, народжені Євромайданом форми протестної поведінки (с.102-128).

Втім, вказані недоліки можуть бути розглянуті як продовження досягнень дисертанта та принципово не впливають на загальне позитивне враження від дисертації Д. Р. Додонова, на її наукову та практичну цінності. Загалом, предмет (раціоналізація політичної поведінки як ціннісна умова формування демократичного суспільства) та об'єкт (політична поведінка в умовах демократизації політичного життя суспільства) дослідження відкривають нові аспекти розуміння теоретичних і практичних основ раціоналізації політичної поведінки.

Дисертація відповідає паспорту обраної спеціальності, актуалізує подальші наукові пошуки як у її межах, так і за суміжними напрямками. Робота виконана на належному теоретико-методологічному рівні, апробована на авторитетних наукових заходах, є цілісною та завершеною. Текст автoreферату й публікації відповідають змісту дисертації.

Представлена до захисту дисертація Додонова Данила Романовича «Раціоналізація політичної поведінки в контексті формування демократичного суспільства» є самостійним і оригінальним науковим

дослідженням, яке містить раніше не захищенні наукові положення, отримані автором, нові науково обґрунтовані результати в галузі політичної науки.

Дисертація та автореферат відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України, «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а здобувач **Додонов Данило Романович** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 21.00.03 – політична культура та ідеологія (політичні науки).

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ –

кандидат політичних наук, доцент,

генеральний директор

Міжнародного відкритого університету

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія

управління персоналом»

I. I. КЛІМКОВА

